

Na okraj reštaurovania nástenných malieb farského kostola

V posledných rokoch upútava pozornosť Prievidžanov obnova dvoch významných národných kultúrnych pamiatok v centre mesta – piaristického Kostola Najsvätejšej Trojice a Nanebovzatia Panny Márie, a tiež farského Kostola sv. Bartolomeja. Farskému kostolu sa v Prievidzi hovorievalo „veľký“, rovnako hlavnej nedeľnej svätej omši starší Prievidžania vravievali, i dodnes vravia, „veľká“. A nešlo len o priestorové a časové miery. Farský kostol od svojho vzniku v prvej tretine 14. storočia mal vzhľadom na vtedajšie malé remeselnícke mestečko nielen monumentálne rozmery, ale mal „veľký“ význam ako sakrálna stavba, reprezentatívny Boží dom, mestotvorný urbanistický prvok, architektonické a výtvarné dielo svojej doby. V jeho dnešnej podobe sa hlavné črty pôvodnej gotickej stavby zachovali v pôdorysnom členení a prevažne i v proporciách architektonickej hmoty, mnohé z prvkov výzdoby však nenávratne zanikli. Mikuláš Mišík v monografii *Prievidza* spomína vežičky, ktoré mali zdobiť kostol, uvádza aj informácie o nástenných maľbách, ktoré v rokoch 1956 až 1959 objavili a reštaurovali dr. Mária Mariániová a akad. maliar Andrej Kuc, pričom správne predpokladal, že objavené fragmenty malieb sú len zlomkom rozsiahlej výmaľby tak na vonkajších stenách, ako aj vo vnútri svätyne a lode kostola. V spomínaných päťdesiatych rokoch bol na severnej fasáde reštaurovaný obraz Snímanie z kríža s datovaním 1523 a postava sv. Bartolomeja (?), na južnej fasáde fragment postavy sv. Krištofa, a tiež slnečné hodiny z obdobia rozsiahlej rekatolizačnej obnovy s datovaním 1662. V roku 1979 akad. mal. Ľudovít Štompach preveroval stav malieb a vzhľadom na ich minimálnu zachovanosť považoval maľby, s výnimkou slnečných hodín, za nereštaurovateľné. Freska Snímanie z kríža bola prekrytá devastujúcim spôsobom tak, že omietka, na ktorej sa maľba nachádzala, bola zdrsnená pekovaním a prekrytá novou cementovou omietkou. Maľby na južnej strane kostola mali viac šťastia, lebo boli prekryté sieťkou, ktorá umožňuje prichytenie novej omietky a pritom nedochádza k zničeniu podkladu s maľbami. Tento spôsob umožnil v súčasnosti reštaurátorským výskumom odkryť známe torzo postavy sv. Krištofa, ale aj fragmenty gotických malieb v priestore medzi

Na okraj reštaurovania nástenných malieb farského kostola

oporným pilierom a nikou s Ukrižovaním. Existenciu malieb uvádza i staršia literatúra, *Súpis pamiatok na Slovensku*, a tiež kmeňové dielo o stredovekej nástennej maľbe na Slovensku od českých bádateľov Dvořáková, Stejskal, *Krása z roku 1978*, v roku 1988 sa o ich poznatky opiera i medievalista Milan Togner v publikácii *Stredoveká nástenná maľba na Slovensku*.

Reštaurátorský výskum Mgr. Jána Sikoriaka existenciu malieb síce potvrdil, avšak pre spôsob reštaurovania je rozhodujúca miera zachovania, ktorú je možné stanoviť až po celoplošnom odkryve a odstránení prekrývajúcich sekundárnych omietok a náterov.

Obraz Snímanie z kríža na fasáde severnej kaplnky je zachovaný vzhľadom na jeho poškodzujúce prekrytie v roku 1979 v minimálnej miere a jeho reštaurovanie bude veľmi náročné. Fragment maľby na opornom pilieri vľavo od Snímania z kríža identifikujeme podľa zachovanej fotografie z reštaurovania v päťdesiatych rokoch ako postavu sv. Bartolomeja. Postava mala

okolo hlavy gloriolu a v ruke podlhovastý predmet, ktorý považujeme za nôž. Možno predpokladať, že išlo o detail obrazu martýria sv. Bartolomeja, prípadne o cyklus výjavov zo života patróna kostola, ktorý bol namalovaný v niekoľkých navzájom súvisiacich obrazoch. Legendy o svätcoch sú charakteristické pre stredoveké maliarstvo a poznáme ich vo viacerých lokalitách na Slovensku. Je teda predpoklad, že kostol bol krátko po svojom vzniku vyzdobený zvnútra i zvonka a poškodené maľby sa dopĺňali či nahrádzali v duchu svojej doby. Datovanie 1523, hoci je zachované, predsa len vzbudzuje pochybnosti o svojej pravosti vzhľadom na výtvarný charakter malieb, ktoré sa javia približne o osemdesiat až sto rokov staršie. Je teda možné, že nejde o dátum vzniku, ale skôr o dátum obnovy, čo však v súčasnosti nie je možné preukázať a úvaha zostáva len na úrovni hypotézy.

Nejednoznačná a nie jednoduchá je i situácia s maľbami na južnej strane kostola. Skúsme aspoň hypoteticky a literárne rekonštruovať výzdobu južnej fasády predtým, než boli v 17. storočí prerobené gotické okienka na veľké zasklené okná, postavené schodisko sprístupňujúce zvonku chórus a zvonicu veže, než naši predkovia pristavali niku na umiestnenie kríža s korpusom Ukrižovaného a neskôr predsieň, tzv. „žobrácňu“, k bočnej južnej kaplnke.

Na okraj reštaurovania nástenných malieb farského kostola

V 15. storočí, pravdepodobne pri veľkej obnove kostola zničeného husitskými vojskami v roku 1433, bola južná kaplnka omietnutá hrubozrnnou omietkou s maľovanou výzdobou jednoduchých kvádrov striedavo lemovaných červenou, čiernou a okrovou linkou. Táto geometrická výmaľba patrí k najstaršej zachovanej maliarskej výzdobe.

V súčasnom stave dostupných poznatkov sa javí, že k tejto historickej vrstve možno priradiť aj pôvodný obraz sv. Krištofa a nové nálezy stredovekých malieb orámované mladším pásom ornamentálnej rozvilinovej výzdoby. Fragменты stredovekých malieb sú zachované aj v nedostupných priestoroch prístavby južnej predsiene, čo potvrdzuje poznatky o značných rozmeroch výmaľby. Dominantným obrazom južnej fasády bol sv. Krištof, patrón mnohých remesiel, obchodníkov, cestujúcich a všetkých, ktorí zomrú náhle bez zaopatrenia sviatosťami. Postava sv. Krištofa nebola zobrazená izolovane, svojimi rozmermi však presahovala ostatné motívy a pravdepodobne bola súčasťou výjavu Posledného súdu. V dolnej časti obrazu boli odkryté pre stredovek typické zobrazenia fantazijných bytostí, morská panna s korunkou na hlave, tzv. Meluzína, resp. Siréna, s rybím chvostom, ktorého konce drží v rukách, gryf, levovité zviera s ľudskou hlavou a krídlami, ryba ohraničujúca spodnú časť výjavu, ktorej symbolika môže odkazovať na Krista, prípadne na veľrybu zo starozákonného príbehu o Jonášovi. Interpretácia motívov stredovekých nástenných malieb je široká oblasť, ktorú v prípade malieb farského kostola sťažuje fragmentárnosť ich zachovania, preto jednotlivé detaily a ich vzájomné súvislosti zostávajú naďalej predmetom bádania. Nálezy hoci len fragmentov stredovekých malieb a možnosti ich reštaurovania sú pre Prievidžanov, ale i širšiu kultúrnu verejnosť „rodinným striebrom“, dokladom vzdelanosti našich predkov a stálou inšpiráciou chrániť duchovné hodnoty.

Barbora Matáková

Použitá literatúra a dokumentácia:

DVOŘÁKOVÁ, V., KRÁSA, J., STEJSKAL, K.: Stredoveká nástenná maľba na Slovensku. Bratislava 1978, Odeon - Tatran

Historia domus Farnosti Prievidza

MIŠÍK, M.: Prievidza. Banská Bystrica:1971, Stredoslovenské vydavateľstvo

SABADOŠOVÁ, E. – HAVLÍK, M.: Rímskokatolícky Kostol sv. Bartolomeja

Prievidza. Architektonicko-historický a umelecko-historický výskum. Máj – jún 2007

ŠIKORIAK, J.: Prievidza, Kostol sv. Bartolomeja. Návrh na reštaurovanie, 2007 – 2008

TOGNER, M.: Stredoveká nástenná maľba na Slovensku. Súčasný stav poznania. Bratislava 1988